
حق برشادی
و جایگاه آن در حقوق ایران

دکتر احمد رضا رضایی
www.ketab.ir

سرشناسه	:	رضایی، احمد رضا / ۱۳۵۵
عنوان و نام پدیدآور	:	حق برشادی و جایگاه آن در حقوق ایران / احمد رضا رضایی
مشخصات نشر	:	تهران: نشر بید، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری	:	ص. ۲۴×۱۸ س م
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۳۰۹-۰۴۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	شادی-ایران-جنبه های اجتماعی
موضوع	:	Cheerfulness -- Social aspects -- Iran
موضوع	:	توسعه پایدار-ایران-سیاست دولت
موضوع	:	Sustainable development -- Government policy -- Iran
رده بندی کنگره	:	BF۵۷۵
رده بندی دیویی	:	۱۵۲/۴۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۷۳۶۲۶۲

www.ketab.ir

انتشارات بید

تلفن: ۰۹۱۸۳۶۳۰۱۳۱ - ۴۴۲۴۲۷۵۱

حق برشادی و جایگاه آن در حقوق ایران

دکتر احمد رضا رضایی

چاپ اول: ۱۴۰۱ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • ناشر: بید

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۰۹-۰۴۱-۷

قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ تومان

تمامی حقوق این اثر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۷.....	فصل اول: مفهوم شناسی و چارچوب نظری حق برشادی
۹.....	مبحث اول: مفهوم شادی و انواع آن
۹.....	گفتار اول: مفهوم شادی
۱۴.....	بند اول: حق برشادی؛ مطلق یا مشروط
۱۴.....	بند دوم: حق برشادی؛ حقوق منفی یا حقوق مثبت
۱۷.....	گفتار دوم: انواع شادی
۱۷.....	بند اول: عاطفی (هیجانی)
۱۸.....	بند دوم: شناختی
۱۹.....	بند سوم: ترکیب عاطفی و شناختی
۲۲.....	گفتار دوم: حق بر شادی (شادی به عنوان یک حق)
۳۰.....	مبحث دوم: چارچوب نظری؛ رویکردهای مختلف پیرامون شادی و حق بر شادی
۳۱.....	گفتار اول: دیدگاه کلاسیک
۳۵.....	گفتار دوم: دیدگاه توازن هنجاری افلاطون
۳۸.....	گفتار سوم: دیدگاه هدونیزم یا لذت‌گرایی
۴۰.....	گفتار چهارم: دیدگاه معنوی
۴۱.....	گفتار پنجم: رویکرد زیست شناختی
۴۳.....	فصل دوم: حق برشادی و عناصر اجتماعی توسعه‌پایدار و جایگاه آن در برنامه‌های پنج ساله ایران
۴۵.....	مبحث اول: حق برشادی و عناصر اجتماعی توسعه‌پایدار
۴۵.....	گفتار اول: رویکرد اجتماعی به حق بر شادی

گفتار دوم: رابطه شادی و ابعاد اجتماعی توسعه پایدار	۵۱
مبحث دوم: حق بر شادی در پرتو عناصر اجتماعی اهداف توسعه پایدار در برنامه‌های پنج ساله توسعه ایران	۵۵
گفتار اول: جایگاه فقرزدایی در برنامه‌های توسعه	۵۶
گفتار دوم: جایگاه امنیت غذایی و توسعه کشاورزی در برنامه‌های توسعه	۶۲
گفتار سوم: جایگاه زندگی توأم با سلامت و رفاه در برنامه‌های توسعه	۶۶
گفتار چهارم: جایگاه آموزش با کیفیت، برابر و فراگیر در برنامه‌های توسعه	۷۲
گفتار پنجم: جایگاه تساوی جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران در برنامه‌های توسعه	۸۳
گفتار ششم: جایگاه دسترسی به آب و مدیریت پایدار آب در برنامه‌های توسعه	۹۴
گفتار هفتم: جایگاه عدالت و برابری در برنامه‌های توسعه	۱۰۳
گفتار هشتم: تبدیل شهرها و سکونت‌گاه‌های انسانی به مکان حد شمول، امن، مقاوم و پایدار	۱۱۰
فصل سوم: حق بر شادی و عناصر اقتصادی و زیست محیطی توسعه پایدار و جایگاه آن در برنامه‌های پنج ساله ایران	۱۱۶
مبحث اول: ارتباط حق بر شادی و عناصر اقتصادی و زیست محیطی توسعه پایدار	۱۱۹
گفتار اول: ارتباط حق بر شادی و عناصر اقتصادی توسعه پایدار	۱۱۹
گفتار دوم: ارتباط حق بر شادی و عناصر اقتصادی توسعه پایدار	۱۲۸
مبحث دوم: حق بر شادی در پرتو جایگاه عناصر اقتصادی پایدار در برنامه‌های پنج ساله توسعه	۱۳۵
گفتار اول: جایگاه تضمین دسترسی به منابع انرژی مقرون به صرفه، مطمئن، پایدار و نوین در برنامه‌های پنج ساله توسعه	۱۳۵
گفتار دوم: جایگاه ترویج رشد اقتصادی ماندگار، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و بهره‌ور در برنامه‌های پنج ساله توسعه	۱۴۰
گفتار سوم: جایگاه ساختن زیربنای مقاومتی، ترویج صنعتی‌سازی پایدار و فراگیر در برنامه‌های پنج ساله توسعه	۱۴۸

پیشگفتار

شادی و نشاط یکی از خلیات فردی انسان محسوب می‌شود که از آغاز تمدن بشری یکی از نیازهای اساسی و فطری و حیاتی بشر بوده است. انسان‌ها بنا به ماهیت وجودی خویش همواره از غم و ناراحتی گریزانند و به سوی شادی و شادزیستن در حرکت هستند. از سویی رهنمونی همه افراد به این مهم، نمونه ایده‌آل جامعه اخلاقی نیز به شمار می‌آید؛ «جامعه اخلاقی ایده‌آل آن است که همه مردم خوشحال و شاد و بانشاط به سر ببرند و همه از رنج و اضطراب و استرس رها باشند»^۱. فراتر از معاییر جامعه اخلاقی، امروز شادی از ساحت «شایستگی» به نمود «بایستگی» ورود کرده و از شادی به «مثابه حق» یاد می‌شود و از حق‌های اقماری آن «حق بر محفوظ ماندن از استرس»^۲ است. در حقیقت، انسان طعصر با وجود یک زندگی مدرن و با امکانات فراوان دچار بحران‌ها و معضلات بسیاری از جمله مشکلات زیست‌محیطی و تغییرات آب و هوایی، بیماری‌های روانی و بحران‌های اجتماعی است که از شادی به مثابه یک حق عمومی به‌عنوان راهکار و راهبردی برای برون رفت از بحران‌های موجود استفاده می‌کند.

شادی به عنوان یک حق طبیعی و غیرقابل سلب یکی از نتایج قهری غیرقابل اغماض حقوقی است که در تعلق آن به بشریت شکی وجود ندارد؛ لیکن در صدق عنوان «حق» یا «آزادی» بر آن جای تحلیل و تأمل وجود دارد. اینکه آیا برخورداری از شادی، یک امتیاز بدون سبب، نامتعین و بی‌قید و شرط است (آزادی) یا همانا امتیازی مبتنی بر یک سبب خاص با معنای متعین و محدود به قیود و شروط

^۱. Mill.J.S.Utilitarianism. oxford: oxford university press.2001.p59

^۲. The Right of the person to be protected from stress.

(حق)^۱. بالخصوص آنکه اعمال آزادی‌ها کنترل ناشدنی است و این صرفاً حق‌ها هستند که قابل کنترل و مهار هستند، چه حق‌ها مبانی، حدود و شرایط ویژه‌ای دارند که ممکن است در اعمال آنها از آن مبانی و مرزها و شرایط تجاوز شود، ولی در مورد آزادی‌ها همانا مبانی و حدود و شرایط معینی وجود ندارد. برخورداری از آزادی امری طبیعی و بدیهی قلمداد می‌شود که اصل بر بهره‌مندی همگان از آن است. لذا کسی که خلاف این اصل ادعایی بکند باید دلیل ارائه نماید^۲. بر همین منوال، بررسی ماهیت «حق بر شادی»^۳ از حیث مفهوم، خصایص (از جمله در تقسیم‌بندی هوفلدی حق)، مبانی، گستره و اقتضات امری ضروری در نگاره پیش‌روست.

با بسط مفهومی توسعه و انسان‌گرا بودن این مفهوم، یکی از موضوعاتی که از سال ۲۰۰۰ میلادی که بعد مورد توجه کشورها و سازمان‌های مختلف از جمله سازمان ملل قرار گرفته است، پیگیری شادی است تا آنجا که «شادی پایدار» و «توسعه پایدار» را به منزله دو روی یک سکه نامیده‌اند. در سال ۲۰۰۶ موسسه بین‌المللی توسعه پایدار پیشنهاد کرد: برای پایدار بودن توسعه باید بهره‌وری اقتصادی، حفاظت و احیای سیستم‌های اکولوژیک را بهبود بخشد و منجر به افزایش به‌زیستی و شادی برای همه شود.

این نکته نیز حائز اهمیت است که تئوری‌های شادی سال‌های قبل از ۲۰۰۰ میلادی بر یک یا چند بعد گوناگون برای تحقق شادی تأکید داشتند: اقتصاددانان بر اهمیت رفاه و مصرف بالاتر برای تحقق شادی تأکید داشتند، لیبرال‌ها بر نقش آزادی شخصی اصرار می‌ورزیدند، کمونیست‌ها بر اثرگذاری سرمایه اجتماعی تأکید داشتند، بودیهیست‌ها بر ارزش‌ها و اخلاقیات توجه نظر داشتند، کالونیست‌ها بر کار قابل احترام اهمیت زیادی برای شادی قائل بودند. اما آنچه باعث عدم موفقیت این نظریات برای تحقق شادی شد، این بود که هیچ کدام نگاه جامع و کل‌نگر برای شادی

۱. انصاری، باقر، حقوق ارتباط جمعی، ج دوم، سمت، ۱۳۸۷، ص ۵.

۲. انصاری، پیشین، ص ۱۷.

نداشتند و نگاه تک‌بعدی یا چند بعدی به مساله شادی نمی‌توانست راهکار مساله شادی باشد.

مساله اصلی کتاب پیش‌رو، تحلیل مفهومی و عملی حق بر شادی به عنوان حق عمومی در پرتو اهداف توسعه‌پایدار در نظام حقوقی ایران در پرتو برنامه‌های پنج ساله توسعه است. موضوع اساسی در مساله «حق بر شادی در پرتو اهداف توسعه‌پایدار»، «کیفیت زندگی» است که از آن به عنوان بهترین عامل یا معرف شادی در جامعه می‌توان نام برد که در طول زندگی مورد سنجش و داوری افراد قرار می‌گیرد. ده هدف اول توسعه‌پایدار که بر نیازهای اجتماعی و بعد اقتصادی تأکید می‌کند، اغلب با یک صفت کیفی همراه هستند؛ مانند دسترسی به امنیت غذایی و خوراک (سالم و مغذی)، زندگی توأم با سلامت، دسترسی منصفانه و همگانی به آموزش کیفی، دستیابی به تساوی جنسیتی و زنان و دختران (توانمند) در همه سطوح، تهیه آب آشامیدنی سالم و پاکیزه، دسترسی به انرژی (مقرون به صرفه، مطمئن، نوین و پایدار، اشتغال مناسب و شایسته، زیست‌گاه انسانی (مقاوم و پایدار ساختن زیربنای مقاومتی).

اهداف پایانی نیز بر کیفیت حکمرانی کشور تأکید دارند که بر ایجاد موسسات (فراگیر، پاسخگو و قوی) اهمیت می‌ورزند. مسلماً اگر جامعه در یک یا چند بعد خاص به کیفیت مطلوب اهداف توسعه‌پایدار دست یابد به خاطر فقدان در زمینه‌ها و ابعاد دیگر نمی‌توان آن جامعه را شاد تلقی کرد؛ مثلاً اگر جامعه‌ای در حوزه آموزشی، سلامتی، اشتغال به کیفیت مطلوب اهداف مدنظر دستور کار ۲۰۳۰ دست یابد، اما نتواند کمرنگ شدن نگاه جنسیتی به مسائل را حل کند، به لحاظ زیست محیطی دچار آلودگی شود، در حوزه شهری آلودگی هوا، عدم مدیریت پسماند را تجربه کند، عدم حاکمیت قانون، نداشتن موسسات پاسخگو، همچنین در صورتی که شهروندان احساس عدالت در تمام جنبه‌های آن نداشته باشند، چنین جامعه‌ای نمی‌تواند شادمانی را به عنوان یکی از حقوق پایه برای شهروندان خود فراهم کند. منظور این است که برای رسیدن به شادی به عنوان حق عمومی باید به صورت کیفیت همه

جانبه و کل‌نگر نگاه کرد. کلیتی که در آن هر بخش، جزئی از یک مجموعه منفرد است. در حق بر شادی از نظر عملی، باید تمام ابعاد توسعه‌پایدار محقق شوند که دامنه وسیعی از فعالیت‌ها را دربرمی‌گیرد که تمام جنبه‌ها در این اهداف ذکر شده‌اند، که مسلماً در این فرایند، بعد اجتماعی نقش بنیادی‌تری ایفا می‌کند.

در ایران اولین سندی که به صراحت در آن نشاط و ضرورت پیگیری آن در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است برنامه چهارم توسعه است که در بند ب ماده ۹۷ دولت را مکلف کرده است تا به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی نسبت به تهیه طرح جامع برای بسط و گسترش روحیه نشاط و شادابی اقدام نماید. از سوی دیگر مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در برنامه‌های توسعه وجود داشت که در برنامه‌های اول و دوم توسعه به دلیل اهمیت زیاد نوسازی توجه به انسان در این برنامه‌ها مغفول ماند. برنامه‌های سوم و چهارم توسعه به بعد اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی مطلوبی تأکید فراوان داشت و توسط کارشناسان زیادی مورد بحث قرار گرفته بود که از جمله تهیه سند ملی کارشایسته بود که به دلیل ناهم‌ترازی زمانی بین دولت تدوین کننده برنامه با دولت اجرا کننده اجرا نشد؛ از دیگر مشکلات برنامه‌های توسعه عمدتاً «مشارکت ناکافی دستگاه‌های مختلف در راستای برنامه‌ها»، «ابهام»، «عدم اتقان»، «ناهم‌سازی با دیگر سیاست‌ها» و «ناهم‌نشینی سیاست‌ها با بسترهای هنجاری» است.

بنابر این توضیحات، مسأله تحقیق تبیین گردید و جنبه‌های مبهم تحقیق روشن گردید (از جمله منظور از اهداف توسعه، شادی، حق شادی). بنابراین کار ویژه این نگره، مبانی انسان‌شناختی متبلور در اسناد توسعه، ابعاد معرفتی متشخص در این اسناد، تحلیل «حق بر شادی» و منظور از آن در اسناد توسعه و در آتیه آن، صراحت یا تضمن در شناسایی «حق بر شادی» در اسناد بالادستی و توسعه در ایران و نیز ردیابی «مؤلفه‌ها و لوازم حق بر شادی در مدار توسعه‌پایدار» در این اسناد است. در راستای بررسی حق بر شادی در ایران در پرتو توسعه‌پایدار، کتاب حاضر از سه فصل تشکیل

شده است. فصل اول به مفهوم‌شناسی و چارچوب نظری حق بر شادی اختصاص یافته است. در فصل دوم از حق بر شادی و عناصر اجتماعی توسعه‌پایدار و جایگاه آن در برنامه‌های پنج ساله ایران بحث و بررسی شده و در فصل سوم به بررسی حق بر شادی و عناصر اقتصادی و زیست محیطی توسعه‌پایدار و جایگاه آن در برنامه‌های پنج ساله ایران پرداخته شده است.